

Marcin Luter (1483-1546)

Urodził się 10 listopada 1483 r. w Eisleben. W 1501 r. rozpoczął studia w Erfurcie. W 1505 r., po przeżyciach w czasie burzy pod Stotterheim, zamiast wydziału prawa wybrał „czarny klasztor” augustianów eremitów w Erfurcie. Dzięki Janowi von Staupitzowi, wikariuszowi generalnemu augustianów, rozpoczął studiowanie Biblii. W 1507 r. przyjął święcenia kapłańskie i podjął studia teologiczne, a rok później, za sprawą J. Staupitza, zaczął prowadzić wykłady na uniwersytecie w Wittenberdze. Na przełomie 1510/1511 r. w sprawach zakonnych odwiedził Rzym. W 1511 r. ostatecznie przeniósł się do Wittenbergi, został tam zastępcą przeora Wenzlause Lincka oraz przełożonym studium generalnego augustianów. Uzyskał stopień doktora teologii i jako profesor biblistyki zajął się wykładem *Księgi Psalmów*. Omawianie kolejnych ksiąg biblijnych było jednym z jego głównych zajęć.

Podczas kolejnych wykładów biblijnych na temat listów apostoła Pawła (1515-1519) powoli odkrywał prawdę o usprawiedliwieniu z łaski przez wiarę. Wśród jego inspiracji obok Apostoła Narodów znaleźli się także: Augustyn z Hippony i niemiecki mistyk Johannes Tauler. Odkrycie Pawłowej teologii usprawiedliwienia skłoniło go do protestu przeciwko praktyce sprzedaży odpustów, co wyraził w *95 тезах* przeciwko odpustom (31 października 1517 r.). Miały one wywołać jedynie dysputę akademicką, ale szybko – dzięki możliwości wydania ich drukiem – stały się znane w całej Rzeszy. Uderzył tym w interesy dominikanina i sprzedawcy odpustów Johanna Tetzla, który działał na zlecenie Albrechta Hohenzollerna, arcybiskupa Magdeburga i Moguncji. Za jego sprawą tezy Lutra trafiły do Rzymu, co spowodowało rozpoczęcie procesu o herezję przeciw Lutrowi. W tym czasie z inicjatywy Jana von Staupitza Luter bronił swoich poglądów w dysputie na konwencji augustianów w Heidelbergu (kwiecień 1518). Otrzymał także wezwanie na przesłuchanie do Rzymu, ale dzięki wstawiennictwu elektora saskiego Fryderyka Mądrego (1463-1525) jego przesłuchanie przed kardynałem Kajetanem odbyło się w Augsburgu (październik 1518). Rok później spotkał się z Johannesem Eckiem, jednym ze swoich głównych teologicznych przeciwników, na dysputie w Lipsku. W 1520 r. Luter

opublikował tzw. pisma programowe, w których wzywał do reformy Kościoła, krytykował także papieństwo i średniowieczną naukę o sakramentach – zredukował je do dwóch: Chrztu Świętego i Wieczerzy Pańskiej, a także dał wykład nauki o usprawiedliwieniu człowieka jako podstawy chrześcijańskiej wolności dla służby bliźniemu.

W 1520 roku Luter otrzymał ostrzegawczą bullę papieża Leona X (1475-1521) *Exsurge domine*, którą jednak spalił przy Bramie Elsterskiej w Wittenberdze, zrywając tym z instytucją papieństwa. W 1521 r. został ekskomunikowany, ale dzięki elektorowi saskiemu Fryderykowi Mądrymu nie pociągnęło to za sobą wyroku śmierci. Luter musiał się jedynie stawić przed cesarzem na sejmie w Wormacji. Tam odmówił odwołania swoich poglądów ze względu na wierność Ewangelii. W efekcie ogłoszono go banitą, ale elektor saski ukrywał go na zamku w Wartburgu, jako rycerza Jerzego, gdzie przetłumaczył *Nowy Testament* na język niemiecki (1522). W roku 1522 wrócił do Wittenbergi, by zwalczać zbyt radykalne reformy wprowadzone pod wodzą swojego dotychczasowego współpracownika Andreasa Karlstadta.

W latach 20. XVI wieku Luter zajmował się reformą różnych aspektów życia kościelnego (m.in. nabożeństwa), pracował też nad tłumaczeniem całej Biblii. W 1524 r. zrzucił habit zakonny, a rok później ożenił się z Katarzyną von Bora (1486-1541).

Lata 20. XVI wieku były także czasem prowadzonych przez Reformatora sporów – z przywódcami powstania w czasie tzw. wojny chłopskiej, prowadzonego także pod hasłami reformy religijnej, z czołowym humanistą Erazmem z Rotterdamu o wolności woli, z reformatorami szwajcarskimi na czele z Ulrichem Zwinglim o rozumienie obecności ciała i krwi Chrystusa w Wieczerzy Pańskiej. Kompromisu w tej ostatniej kwestii nie przyniosła także dysputa Luter – Zwingli, która miała miejsce w Marburgu w 1529 r. Od 1527 r. Luter brał udział w wizytacjach kościelnych w Saksonii. W ich wyniku, by zaradzić niewiedzy religijnej parafian i duchownych, przygotował *Mały katechizm* i *Duży katechizm* (1529).

W roku 1530 Luter – jako banita – nie mógł wziąć udziału w sejmie w Augsburgu, ukrywał się w twierdzy Koburg. Złożone tam wyznanie przygotował jego najbliższy współpracownik Filip Melanchton. W końcowych latach życia Reformator nadal, mimo okresów choroby, był bardzo aktywny. Toczył m.in. polemiki o rozumienie Prawa Bożego. Zmarł w miejscu swojego urodzenia 18 lutego 1546 roku.

Marcin Luter pozostawił po sobie blisko 800 pism, ponad 2 tysiące kazań, a także liczne listy (publikowane od 1883 roku w weimarskim wydaniu krytycznym). Pisał i kazał po łacinie oraz po niemiecku. Jego pisma są niezwykle róż-

norodne – od krótkich zestawień tez do dysput akademickich, przez różnorodne, często polemiczne, traktaty teologiczne, katechizmy, zbiory kazań i pieśni kościelnych, komentarze biblijne po obszerne zapisy wykładów akademickich na temat ksiąg biblijnych (np. *I. Księgę Mojżeszową* wykladał przez 10 lat). Wśród nich szczególne miejsce zajmują te, które zostały księgami wyznaniowymi luteranizmu: wspomniany *Mały katechizm* i *Duży katechizm* oraz *Artykuły szmalkaldzkie* (1536). Wśród pozostałych symboliczne znaczenie zyskało *95 tez* przeciwko odpustom. Sam Marcin Luter szczególnym poważaniem darzył dwa pisma napisane przez siebie w trakcie prowadzonych przez niego polemik: *O niewolnej woli* (1524) – wynik sporu z Erazmem z Rotterdamu na temat wolności woli i *Wyznanie o Wieczery Pańskiej* – efekt polemik z Zwinglim na temat Komunii Świętej. Do najważniejszych dzieł Lutra należy także jego tłumaczenie Biblii na język niemiecki (Nowy Testament 1522; całość 1534).

Marcin Luter jest zwany Ojcem Reformacji. Sam siebie postrzegał jednak przede wszystkim jako doktora teologii i wykładowcę Pisma Świętego. Uznawany jest za twórcę luteranizmu, choć sam sprzeciwiał się, by zwolenników odkrytej przez siebie na nowo Ewangelii nazywać od jego nazwiska. Jego dorobek miał także istotne znaczenie dla kultury niemieckiej i kształtowania się języka niemieckiego.

Jerzy Sojka